

2. Васюта-Беркут О.І. та ін. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник/ О.І. Васюта-Беркут, Г.В. Шепітко, Н.О. Ромашевська. За заг. ред. В.Б. Захожая. – К.: МАУП, 2001. – 176 с.
3. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практ. посіб. – К.: Лібра, 2001. – 840 с.
4. Головач В. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та проблеми їх запровадження в Україні/ Економіка. Фінанси. Право. – 2000, № 7. – ст. 26-29.
5. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку. Підручник/ За ред. М.В. Кужельного. – 6-те вид. – К.: А.С.К., 2003. – 266 с.
6. Грабова Н.М. та ін. Бухгалтерський облік у торгівлі: Навч. посіб для студ. вищ. навч. закл./ Н.М. Грабова, В.М. Добровський; За ред. М.В. Кужельного. – К.: А.С.К., 2004. – 800 с.
7. Економічна енциклопедія: У трьох томах, т. 1/ Редкол.: В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с.
8. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік. Навч. посіб. – К.: Вид-во "Центр учбової літератури", 2003. – 624 с.
9. Приходько Н.С., Стеців Р.І., Стеців І.І., Штепа Н.П. Економічний аналіз. Ч.1. Теорія економічного аналізу: Навч. посібник. – Львів: вид-во Львівської КА, 2004. – 168 с.
10. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. – 3-тє вид, перероб. і. доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
11. Серединська В.М. та ін. Теорія економічного аналізу: Підручник/ В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович; За ред. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 322 с.
12. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підр. для студ. ек. спец. ВНЗ. – 6-те вид. – К.: А.С.К., 2002. – 784 с.
13. Усач Б.Ф., Шурпенкова Р.К. Теорія бухгалтерського обліку. Навч. посібник. – К.: Знання, 2004. – 301 с.
14. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік. Посібник – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – 672 с.
15. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. – К.: Знання – Прес, 2003. – 444 с.

УДК 330.101

Доц. О.О. Кундицький, канд. екон. наук – Львівський
НУ ім. Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто різні погляди науковців щодо визначення суті державного регулювання. На основі проведеного аналізу автор обґрунтовує власне визначення "державного регулювання".

Doc. O.O. Kundycki – Lviv NU named after Ivan Franko

To the question about essence of the state adjusting of economy

The different looks of researches workers are examined in relation to determination of essence of the state adjusting. On the basis of the conducted analysis an author grounds own determination of the "state adjusting".

Проблема державного регулювання, безумовно, одна з центральних проблем економічної науки. Вона супроводжує її чи не з перших кроків. Причому, з плином часу гострота проблеми не тільки не згладжується, а навпаки, посилюється. Перед нами, безперечно, одна із "вічних" тем. Водночас серед дослідників цієї проблеми немає єдності, щодо визначення терміну "державне регулювання".

В економічній літературі є чимало визначень "державного регулювання". На нашу думку, їх можна згрупувати за такими ознаками:

1. Державне регулювання трактується як економічна діяльність держави. Так, деякі автори вважають, що державне регулювання економіки – це діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для функціонування економічного механізму згідно з цілями й пріоритетами державної економічної політики, заради реалізації національних інтересів держави [5, с. 95-96]. Проте державне регулювання не підмінює, а посилює, доповнює ринковий механізм, держава бере на себе тільки ті функції, які непідвладні даному механізму.

2. Державне регулювання розглядається як система заходів. До прихильників такого підходу належать: І.Р. Михасюк: "Державне регулювання – це комплекс заходів держави, спрямованих на скерування суб'єктів економічної діяльності в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління цілей" [6, с. 8]; А.С. Булатов: "Державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства – система типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних уповноваженими державними установами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються" [12, с. 261]; Л. Ходов: "державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства є системою типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами і громадськими організаціями з метою стабілізації і пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються" [11]. Д.С. Зухба, Е.Н. Зухба, Н.Г. Каптуренко вважають: "державне регулювання – комплекс економічних і політичних заходів, які здійснюють державні органи з метою координації економічних процесів, спрямованих на підтримку оптимальних пропорцій суспільного виробництва і запобігання в ньому кризовим ситуаціям" [4]. У такому формулюванні, на наш погляд, не беруть до уваги динамічний аспект проблеми.

3. Державне регулювання представляється як комплекс основних форм і методів впливу на певний процес чи об'єкт. Прихильниками такого підходу є: С.В. Мочерний: "державне регулювання – комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються" [7, с. 379]; В.П. Орешина: "державне регулювання економіки – це діяльність органів влади щодо впливу їх на процес суспільного відтворення з метою досягнення суспільно корисних результатів" [8, с. 14]; Л.І. Дідківська та Л.С. Головка: державне регулювання – "вплив держави на соціальний розвиток країни" [3, с. 14]; Д.М. Стеченко: "державне регулювання – вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання та окремих громадян на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку" [10, с. 5]; В. Братишко: "Державне регулювання економіки – це процес цілеспрямованого впливу на підприємство, тобто на створення нових вартостей, а також виробництво і ви-

користання ВВП. І входить цей процес до кола інтересів винятково держави як керівної системи в суспільстві" [6]; Н. Саніахметова: "державне регулювання економіки – заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, націлених на коригування економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [9, с. 122]. Однак ці визначення, на наш погляд, мають такі недоліки: по-перше – відсутній системний підхід; по-друге – не повністю виокремлено об'єкт державного регулювання, обмежуючи його тільки "відтворювальними процесами".

Термін "державне регулювання" в західній економічній літературі має два значення. У широкому розумінні слова він ототожнюється з державним втручанням в економіку взагалі, у вузькому – з адміністративно-правовою регламентацією функціонування бізнесу.

Проаналізувавши наведені визначення, можемо зробити висновок, що вони по-різному розкривають суть даного поняття і, як наслідок, кожне визначення по-різному трактує кінцеву мету державного регулювання. Так, прихильники першого підходу вбачають необхідність такого регулювання заради реалізації національних інтересів держави; прихильники другого підходу – вважають метою державного регулювання стабілізацію та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються; прихильники третього підходу – у впливі на розвиток суспільного способу виробництва і покращення соціального розвитку країни. Така понятійна невизначеність породжує значну кількість різноманітних заходів державного регулювання, які не призводять до бажаних результатів.

На нашу думку, державне регулювання – це система заходів держави задля забезпечення виконання своїх функцій.

Визначаючи свою точку зору, ми виходимо з того, що:

- основною передумовою державного регулювання економіки є системний підхід. Будь-яка система характеризується певною субординованою структурою. У ній неодмінно є ядро системи, в'язучий елемент. Вже це передбачає певні форми відносин між частинами і цілим. В'язучі функції виконує державна економічна політика. Економічна функція державного регулювання породжена самим відтворювальним процесом суспільного виробництва (суспільним розподілом праці, економічною відособленістю товаровиробників). Тому вона виступає внутрішнім елементом відтворення економічної системи.
- держава завжди виконувала певні економічні функції. Вона законодавчо встановлювала "загальні правила гри", тобто систему нормативних актів, котрі регулюють діяльність суб'єктів ринку, у тому числі таких інститутів, як комерційні банки, біржі, акціонерні товариства тощо. У державних органах влади розглядалися не тільки кримінальні справи, а й майнові та господарські конфлікти. Держава стягувала податки і за їх рахунок не тільки утримувала чиновників, а й фінансувала закупівлю зброї, устаткування, розробку нових технологій, наукові пошуки, різноманітну допомогу, пенсії і т. ін.

Безперечно, зміст та інтенсивність функцій держави залежить від конкретно-історичного положення країни: під час ведення війни держава концентрує увагу на мобілізації всіх економічних, людських та інших ресурсів. У

мирний час держава вирішує проблеми соціально-економічного характеру. Ключова функція держави при цьому полягає у створенні умов для формування та розвитку високоефективного ринкового господарства. При цьому потрібно ретельно враховувати багатокладний характер економіки, сильні тенденції переплетіння тіньової економіки з легальною економікою, проникнення тіньових відносин до державного управління.

Ретроспективний аналіз економічної літератури дає змогу зробити висновок, що держава мала і збереже за собою в майбутньому достатньо значну частину класичних функцій, таких як:

- захист прав власності;
- забезпечення свободи підприємництва, стимулювання ділової активності та боротьба з монополістичними тенденціями;
- забезпечення законності й правопорядку в господарській сфері;
- регулювання грошового обігу, забезпечення стійкості національної валюти;
- регулювання взаємовідносин між працею та капіталом, між підприємцем та найманими робітниками;
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності, включаючи організацію митної системи;
- забезпечення економічної безпеки країни.

Як показує історія, жодна з цих функцій не зникає та не втрачає своєї значимості. Зміни стосуються механізмів, методів, засобів здійснення державою цих функцій та свого призначення в економіці.

Поряд з цим, з розвитком суспільства, зі змінами в структурі суспільного виробництва, актуалізацією тієї чи іншої сфери суспільного життя відбувається розвиток, збагачення, уточнення функцій держави. Це пояснюється тим що, суспільно-економічний та технологічний розвиток ставлять перед державою все нові завдання. Серед інших можна назвати державні заходи щодо захисту прав споживачів, зокрема в умовах асиметричності інформації. Отже, на державу покладається додаткове завдання забезпечення громадян необхідною інформацією для прийняття раціональних рішень. Ще однією функцією держави стає регулювання зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів. Необхідність цього відчувається особливо гостро в умовах наростання глобалізаційних процесів, які не тільки відкривають перед країною додаткові можливості розвитку, а й таять у собі значні небезпеки. Завдання держави полягає у тому, щоб проводити таку зовнішньоекономічну політику, яка сприяла б максимізації вигод та мінімізації втрат від міжнародних економічних контактів.

У перехідній системі виконання державою своїх функцій, як правило, ускладнюється появою кризових явищ у економічній та соціальній сферах, трансформацією інституціонального середовища тощо. Саме формування інституціонального середовища, яке б виконувало функцію певного каталізатора процесу економічного розвитку, провідні економісти світу визнають однією з головних функцій держави. Окрім того, необхідність виконання цієї функції також зумовлена важливістю впливу соціальних інституцій на формування адекватних умов, що забезпечують оптимізацію взаємодії інноваційних та інвестиційних процесів.

Аналіз перебігу перехідних процесів у пострадянській економіці дає нам всі підстави погодитися з думкою російських економістів В.І. Кушліна, Н.А. Волгіна та інших щодо класифікації функцій держави перехідного суспільства залежно від етапу трансформації економічної системи [2, с. 80]. За цим критерієм функції держави поділяються на:

- системоформівні функції;
- системостверджувальні функції;
- системовідтворювальні функції.

Системоформівні функції – це функції "пуску" якісно нової системи господарювання. Вони логічно виходять з потреби формування умов, які об'єктивно необхідні для становлення та функціонування нової соціально-економічної системи. До таких умов, як відомо, належить наявність економічної свободи та конкуренції, правового та організаційного механізму їх забезпечення. Виходячи з цього, системоформівні функції держави перехідного періоду містять такі підфункції:

- роздержавлення та приватизація;
- демонополізація та формування конкурентного середовища;
- формування нормативно-правової бази, "правил гри", що властиві ринковій економіці;
- сприяння організації інфраструктури ринкового господарства.

Системостверджувальні функції держави трансформаційного періоду безпосередньо пов'язані, на нашу думку, з формуванням умов, які достатні для фіксування новоствореної економічної системи, необерненості трансформаційного процесу, для функціонування нової ринкової системи на власній, адекватній їй матеріальній та організаційній основі. Тобто, якщо системоформівні функції спрямовані на формування необхідних умов, то системостверджувальні – на формування достатніх умов для функціонування економіки в новому ринковому режимі. Необерненість процесу трансформації однієї господарської системи в іншу забезпечується виконанням державою таких системостверджувальних функцій:

- структурна трансформація на макрорівні, тобто приведення галузевої структури народного господарства у відповідність з вимогами ринкової економіки;
- сприяння структурній трансформації на мезорівні, тобто на рівні галузей та регіонів, у напрямку адаптації структури їх виробничо-господарських комплексів до ринкового режиму функціонування та розвитку;
- сприяння структурній трансформації на мікрорівні шляхом надання ринкової орієнтації організаційним структурам, механізмам та апарату управління фірм та підприємств незалежно від їх форми власності;
- підтримка підприємництва та налагодження системи конструктивної взаємодії з ним;
- стабілізація досягнутого в дотрансформаційний період рівня та якості життя населення.

Системовідтворювальні функції держави трансформаційного періоду безпосередньо пов'язані з формуванням умов, які необхідні та достатні для сталого розвитку сформованої системи, а також з затвердженням, зміцненням та розширенням її в світовому економічному та політичному просторі. До таких, якісно визначених функцій держави, належать:

- формування умов, які необхідні та достатні для сталого розвитку існуючої соціально-економічної системи;
- забезпечення зростання рівня та якості життя всього населення країни;
- забезпечення та захист загальнонаціональних економічних інтересів шляхом зміцнення та розширення поля країни в світовому економічному та політичному просторі;
- забезпечення оптимуму державної, муніципальної та приватної власності в економіці країни.

Таким чином, необхідність державного регулювання ринкової економіки впливає з об'єктивно притаманних державі економічних функцій.

Література

1. Братишко В. Национальная экономика как объект государственного управления// Экономика Украины. – 1994, № 6. – С. 71-77.
2. Государственное регулирование рыночной экономики: Учебник для вузов/ Под общ. ред. В.И. Кушлина, Н.А. Волгина; редкол.: А.А. Владимиров и др. – М.: ОАО "НПО "Экономика", 2000. – 735 с.
3. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
4. Зухба Д.С., Зухба Е.Н., Каптуренко Н.Г. Принципы и проблемы государственного регулирования экономики. – Донецк: ИПЦ "Донецк", 1991. – 25 с.
5. Макроекономіка: Підручник/ А.Г. Савченко, Г.О. Пухтасевич, О.М. Тітьонко та ін.; За ред. А.Г. Савченка. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
6. Михасюк І.Р., Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Львів: "Магнолія плюс"; видавець СПД ФО "В.М. Піча", 2006. – 220 с.
7. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Вид. центр "Академія", 1999. – 592 с.
8. Орешин В.П. Государственное регулирование национальной экономики: Учеб. пособие. – М.: Юристъ, 1999. – 272 с.
9. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты, Одесса, 1998. – С. 122.
10. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 176 с.
11. Ходов Л.Г. Основы государственной экономической политики: Учебник. – М.: Изд-во БЭК. 1997. – 332 с.
12. Экономика: Учебник/ Под ред. доц. А.С. Булатова. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 632 с.

УДК 336.22

Ю.Я. Ковальчук – Тернопільський державний економічний університет

ЕЛЕМЕНТИ ПОДАТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Аналізується сутність елементів податкової системи, визначаються критерії їх оптимального функціонування в економіках перехідного типу. Вказуються основні напрями реформування системи оподаткування з огляду на необхідність гармонізації окремих її елементів на шляху європейської інтеграції

Yu. Ya. Kovalchuk – State Economic University of Ternopil

Taxes elements and problems of their legislative setting

Essence of tax system elements is being analyzed; criteria of their optimal functioning in transition economies are defined. Guidelines of reforming tax system are pointed out, taking into account necessity of harmonization of tax elements on the way towards European integration.